

TIBBLE

Rönnäs fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnback

Antagen av samhällsbyggnadsutskottet 2021-05-27

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Dalarnas
museum

TIBBLE

Rönnäs fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnback

Redaktion

Lars Jönses och Kristoffer Ärnback

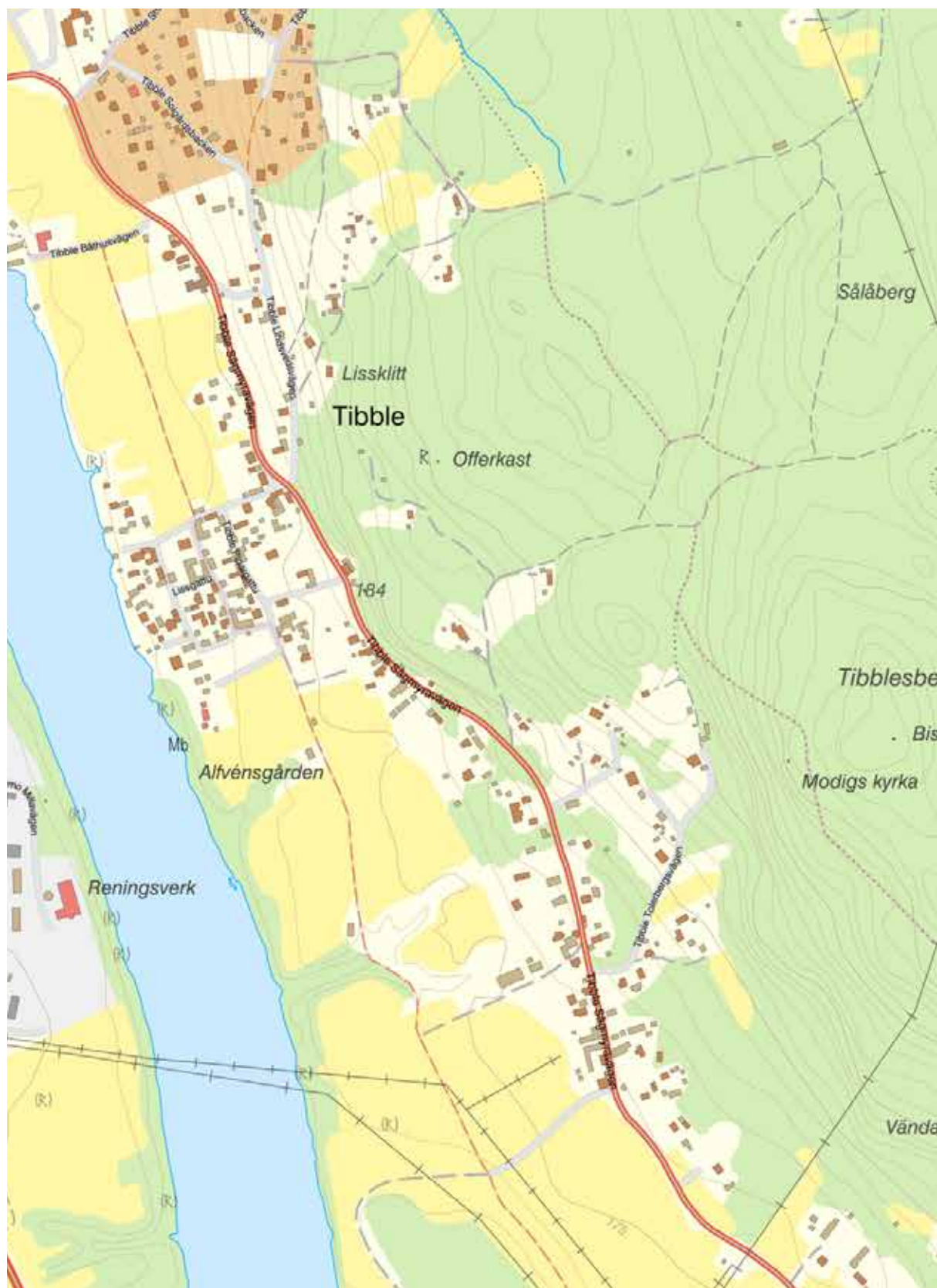
Omslag: Ålderdomlig och enkel farstukvist samt blyspröjsat äldre fönster på ett bostadshus vid en kringbyggd gård i Tibbles bykärna. Tibble 11:24. Fotografier och illustrationer: Om inget annat anges, Kristoffer Ärnäck, Dalarnas museum. Om inget annat anges härstammar rapportens kartor från Lantmäteriets tjänster *Historiska kartor* samt *Kartor, flygbilder och ortnamn*. Kartorna används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet 12014/00618

© Dalarnas museum 2021

ISSN:

Innehåll

Beskrivning	7
Historik	7
Riksintresse för kulturmiljövården	7
Översiktling placering och topografi	7
Bytyp	7
Förhållande mellan landskap och bebyggelse	7
Bebyggelsens huvuddrag	7
Gemensamma anläggningar	11
 Värden	 14
Platsnamn	14
Odlingsmarkens betydelse i det äldre bondesamhället	14
Flyttade byar	18
Bystruktur	18
Timmerhuskulturen och månghussystemet	20
Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse	22
Snickarglädje och panelarkitektur i byarna	23
Kringbyggdhet	25
Nationalromantik och turismen i Leksand	26
Ekumenien	27
 Värdekarta	 31
 Vad är ett kulturmiljöprogram?	 32

Bebyggelsen i Tibble ligger utsträckt längs Sägmyravägen, i en äldre byklunga invid Österdalälven och på Tibbleberget-Lissklitt. Bykärnan har inte flyttats från sitt ursprungliga läge, vilket är utmärkande.

Beskrivning

HISTORIK: Tibble ligger i Rönnäs fjärding i Leksands socken. Tibble nämns i skrift 1325 och är den enda byn i Dalarna med detta namn. Bynamnet Tibble förekommer dock i stort antal i exempelvis Mälardalslän. Troligen syftar namnet på »tät bebyggelse«. Tibble är en ansedd som en av de äldsta byarna i Leksand. Bykärnan är sannolikt kvar på sin ursprungliga plats invid älven, vilket är anmärkningsvärt sedan de flesta andra byar kring Dalälven vid något tillfälle flyttat. Vid tiden för storskiftet 1819–1823 omfattade byn cirka 40 gårdar förutom kaptensbostället. Från senare delen av 1800-talet tillkom bland annat häradshövding Bosæus herremansgård, och senare hus i nationalromantisk och dalaromantisk stil.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN: W 29 47 Dalälvsbyarna, Leksand.

ÖVERSIKTLIG PLACERING OCH TOPOGRAFI: Tibble är en utdragen by belägen på en smal remsa med tomt- och odlingsmark mellan Österdalälven i väster och Lissklitt-Tibbleberget i öster. Söder om byn finns Ullvi och i norr till ett område med i huvudsak modernistiska villor och småhus, samt byn Lycka. I nordväst finns Leksandsnoret. Landsvägen mellan Sågmyra och Noret passerar genom byn.

BYTYP: Tibble är en by vars karaktär varierar starkt mellan dess olika bydelar. I söder är bebyggelsen i huvudsak grupperad som en gles och utspridd radby kring den genomlöpande Sågmyravägen. Bykärnan består av en tät bebyggd klunga med fyrkantigt och rutnätslika gatunät. Norr om bykärnan, i slutningen upp mot Lissklitt, finns glest spridda sommarnöjen och nationalromantiska villor uppförda under 1900-talets första hälft, samt en del nyare småhusbebyggelse.

FÖRHÅLLANDE MELLAN LANDSKAP OCH BEBYGGELSE: Bebyggelsen i Tibble är som tidigare konstaterat förlagd till en smal remsa med relativt flack mark mellan det branta och höga Lissklitt-Tibbleberget i öster och Österdalälven i väster. Den södra bydelen är östligt orienterad, på en höjd invid Tibbleberget. I väster, intill älven, finns stora och öppna odlingslandskap som dock genomskärs av trädbevuxna raviner med utlopp i älven. Bykärnan är belägen på flack mark mellan Lissklitt och älven, med odlingslandskap åt både norr och söder. En teori kring klungans placering är att det kraftigt kuperade berget i öster omöjliggjort en flytt av byn, varför den istället expanderat i odlingslandskapet.

BEBYGGELSENS HUVUDDRAG: I södra Tibble är många av gårdarna belägna på en höjd intill Tibbleberget. Bydelen bär likheter med en gles radby, och flera gårdar angränsar rätt mot den genomlöpande Sågmyravägen. Trots att det finns några älderdomliga bostadshus i form av enkelstugor placerade nära vägen, verkar många gårdar vara tillkomna eller kraftigt moderniserade med nya byggnader från och med 1800-talets slut och framåt. De flesta kvarvarande jordbruksbyggnaderna är exempelvis stora ladugårdsbyggnader med tegeldel, vilka blev vanliga först under 1800-talets senare hälft. Österut, högt belägna

Delvis kringbyggd gård med en välbevarad äldre förlängd sidokammarstuga i södra byklungan. Tibble 22:11.

Gård kringbyggd i fyrkantsform med förlängd enkelstuga och bevarade ekonomibyggnader. Gården är av en typ som idag är förhållandevis ovanlig, och har mycket höga kulturvärden. Knis. Tibble 17:20.

Sommarnöje på slutningen mot Lissklitt. Den karaktäristiska byggnaden kan berätta om bland annat det tidiga 1900-talets turism. Tibble 12:20.

På vissa platser i byn finns äldre hus i snickarglädestil med linoljemålad ljus fasspontpanel. Byggnaderna är värdefulla bland annat eftersom de ofta är byggda med en hög utformningsmässig kvalitet och bör därför bevaras i befintligt skick. Tibble 9:9.

Den intressanta Alfvéngården, uppförd 1944-1945 i modernistisk stil influerad av dalaromantik eller nationalromantik. Gården återspeglar en vilja att tillvarata och anpassa till den befintliga bebyggelsens höga värden, vilket i ett större perspektiv var ovanligt under den moderna epoken 1930-1980. Gården har därför mycket höga kulturvärden. Tibble 56:9.

på Tibblebergets sluttning, finns flera nationalromantiska sommarnöjen och en f.d. trädgårdsskola med delvis kvarvarande terrassodlingar. Skolan startades av Lillie Landgren. Längs Sågmyravägen mot norr finns ytterligare ett framträdande nationalromantiskt sommarnöje, samt en för Leksandsbygden ovanlig »herrgård« med huvudbyggnad och flyglar. Anläggningen, som tidigare var bebodd av häradshövdingen Bosaeus är inklädd i en ljusgrå oljemålad panel som står ut bland den annars enhetligt ofärgade eller rödfärgade bebyggelsen. Den södra delen av Tibble sammanlänkas med bykärnan genom ett pärlband av nyare gårdar som löper längs Sågmyravägen norrut. Vid anfarten till Tibble i söder finns till vänster en framträdande gård med en ovanligt stor timradsbyggnad.

Tibbles bykärna är ålderdomlig och tät. Längs trånga bygator finns fortfarande flera helt kringbyggda gårdar med välbevarade bostadshus och ekonomibyggnader av hög ålder. Det är vanligt med parstugor av större modell, och nästan alla hus är rödfärgade. Bygatorna är inte asfaltsbelagda och avskiljs från gårdarna på flera håll av röda spjälstaket. Närmast Österdalälven finns ett kaptensboställe med en ålderdomlig salsbyggnad som flankeras av flyglar och har separat fägård. Gården har anor från 1500-talet och är av en typ som annars är ovanlig i Leksandsbygden. Även i den norra delen av byn finns en gård med en stor salsbyggnad om två våningar. Söder om kaptensbostället ligger Alfvängården, som var kompositören Hugo Alfvéns hem. Det dalaromantiska bostadshuset byggdes 1944-1945 av byggmästare Nils Skoglund och är ett utmärkt exempel på hur modernismens bebyggelse i Leksand anpassades efter lokala byggnadstraditioner. I nordöst fortsätter bykärnan i ett bytorg med fyrvägs-korsning och majstångsplats, kring vilket det finns flera ålderdomliga gårdar.

Från bytorget fortsätter bebyggelsen dels längs Sågmyravägen, dels upp mot Lissklitt. Längs Sågmyravägen finns två gårdar med gula respektive ljusgrå bostadshus från tiden kring sekelskiftet år 1900, i panelarkitektur med välbevarad karaktär. Den södra av dessa gårdar innefattar en karaktäristisk gulmålad byggnad som i princip ligger i Sågmyravägens gatulinje. Motsatt längan finns ett ålderdomligt rödfärgat gavelhärbre som sannolikt är av hög ålder. I backen upp mot Lissklitt finns en mängd nationalromantiska sommarnöjen, både i form av ombyggda härbrén, friliggande stugor och ett några villalikhnande byggnader varav ett par bär de höga och branta tak som vanligen utmärker stiltypiskt nationalromantiska småhus uppförda under 1910-talet. De sommarnöjen som finns belägna högst uppe på berget tar formen av kringbyggda gårdar där de nationalromantiska fritidshusen ligger omlott med »faktiskt« ålderdomliga timmerhus (jämför med Ankarcronas Hølen i Tällberg). Själva bostadshusen utformades här sannolikt med stor inspiration från det äldre bondesamhällets byggnadskultur. Bebyggelsen övergår mot norr i ett villaområde, Sturliden, som behandlas separat i kulturmiljöprogrammet.

Nästan alla byggnader i Tibble är byggda helt i trä och byggnader som är äldre än 1930 är i regel knuttimrade. Den äldre bebyggelsen i södra Tibble och i bykärnan präglas av en påtaglig enkelhet beträffande detaljutformning och färgsättning. Rödfärgen är mycket utpräglad och kontrasteras enbart av ensta-

Karaktäristisk gård i bykärnans nordöstra hörn, invid bytorget och Sågmyravägen. Gården har mycket höga kulturvärden på grund av sin distinkta fyrkantsform och förekomsten av ålderdomliga timmerhus. Hallmans. Tibble 9:6.

ka vita detaljer, främst på bostadshus och då främst på vindskivor och fönster (karm, båge och foder). Bostadshus med panel eller knutlådor kan även ha vitmålade knutar, men detta förekommer i regel inte på hus med blottlagd timmerstomme. Fönstren på äldre hus är i regel spröjsade tvålufts-fönster i trä med mittpost och sex svagt liggande eller stående rutor. På vissa byggnader förekommer blyspröjsade fönster, men då oftast på övervåningar och i gavellägen. Dessa fönster är vanligen äldre än fönster med träspröjs. Fönsteromfattningar på äldre hus är enkla och vitmålade. På vissa hus förekommer profilerade fönsteröverstycken. Nästan alla byggnader är långsmala och har flacka sadeltak med en- eller tvåkupig tegeltäckning. Skorstenar på äldre hus är i regel byggda i tegel med en smal, enkel utformning.

GEMENSAMMA ANLÄGGNINGAR: I sluttningen mot Lissklitt finns ett utekapell i klassicistisk stil, »Ekumenien«, uppfört 1931 till minne av ärkebiskop Nathan Söderblom och den ekumeniska rörelsen. Byggnaden består av ett valmat sadeltak som bärs upp av tolv enkla rundpelare. Undertaket är ett ljusblått tunnvalv i trä. Byggnaden liknar närmast ett litet grekiskt tempel, och ligger naturskönt i sluttningen. En stentrappa leder upp mot byggnaden från väster, och fortsätter i en poppelallé vidare upp för berget. Norr om byn vid älvkröken finns en bystuga och två kyrkbåthus. Byggnaderna är uppförda under 1900-talets senare hälft.

Sommarnöjen på Lissklitt. Närmast ett ombyggt härbre, en vanligt förekommande variant av sommarnöjen från tiden kring sekelskiftet år 1900. Tibble 20:6.

Ovanligt stor gård med salsbyggnad i södra Tibble. Byggnaden med flyglar bär en ljus grå linoljefärgad locklistpanel och minner om mer ståndsmässig bebyggelse än vad som i övrigt karaktäriserar Leksandsbygden. Före detta Häradshövding Bosæus gård. Tibble 34:3.

I bykärnan är bebyggelsen tät och omfattande. Längs de smala bygatorna står husen särskilt tätt. Nästan alla hus är rödfärgade. Tibble 43:6.

Framträdande timrat dubbelkorsplanshus där bebyggelsen i Tibble börjar söderifrån. Byggnadens påkostade storlek och karaktär vittnar om en rik jordbruksbygd. Tibble 26:9.

Intressant ekonomibyggnad invid Sågmyravägen motställt dubbelkorsplanshuset ovan. Observera det avsågade hörnet för fordonstrafiken. Tibble 33:3.

Värden

Nedan beskrivs de värden som byarna bedöms besitta. I detta kulturmiljöprogram beskrivs kulturhistoriska och estetiska värden. Alla värden förklaras i sitt sammanhang, men utefter en förutbestämd grundmall som är lika för varje by.

Platsnamn

Platsnamn är ofta gamla, och med betydelser som är sprungna ur, eller anknytta till platsens specifika historia. Att beakta god ortnamnsed är lagstadgat enligt kulturmiljölagen.

Värden/var varsam med

- Platsnamnet Tibble.

Odlingsmarkens betydelse i det äldre bondesamhället

Byarna som helhet, i synnerhet med avseende på bebyggelsens utbredning och samspelet mellan bebyggelse och odlingsmark kan berätta en mångfald av berättelser om livet i Dalarna och Leksand innan industrisamhällets genombrott på landsbygden. I det äldre bondesamhället, här menat som det av jordägande bönder dominerade samhälle som föregick industrisamhället på många platser i Dalarna, uppdelades av tradition såväl jord som byggnader mellan alla syskon i en syskonskara vid arvskifte. I Leksand och Övre Dalarna var de flesta därför småbrukare med egen gård och egen jord, något som är annorlunda gentemot många andra delar av Sverige, där en mindre andel av befolkningen faktiskt ägde jord. När befolkningen ökade, särskilt från och med 1700-talet, splittrades odlingsmarken i komplexa ägofigurer. Något som på sikt ledde till ett jordbruk med minskade marginaler och större känslighet för missväxt. Detta tvingade delar av befolkningen på arbetsvandringar med bisysslor, och gav upphov till bland annat ett utpräglat fåbodbruk. Den odlingsmark som fanns var livsviktig ekonomiskt, men även av stor social betydelse. Att arva och äga jord ansågs mycket viktigt, och medförde viktiga demokratiska rättigheter och möjligheter, bland annat till att bedriva fåbodbruk och att ha rösträtt i sockenstämman.

Det finns specifika företeelser i landskapet i och kring byn som berättar om det äldre bondesamhället. Djurhållningen var förr en förutsättning för livsuppehållet. Hur många djur man kunde hålla berodde på tillgången av bete och vinterfoder. Antalet djur styrde i sin tur, före konstgödningens tid, hur stor åkerareal man kunde hålla. Det rädde därför stor konkurrens om slätter och bete och i stort sett all tillgänglig gräsmark utnyttjades för slätter medan sämre mark brukades till bete. Hackslogar kallades de stenbundna fastmarker som inte var lämpliga att odla upp men som ändå gav tillräckligt så det var värt att slå. Förbättring av slättermarkerna utfördes i den mån det var möjligt och man kan se spår av stenröjning. Den årliga slättern skapade en mager mark som sällan eller aldrig fick tillskott av gödning och därmed gavs förutsättning-

Nästan alla hus i Tibbles bykärna är byggda i timmer med eller utan locklistpanel, och är rödfärgade. Husen har dessutom sadeltak i en vinkel om cirka 27-33 grader och en- eller tvåkupigt tegel som taktäckningsmaterial. Fönsterfoder och ibland vindskivor och knutbrädor kan vara vitmålade. Bebyggelsen kännetecknas av en enkelhet i detaljutformning. Tibble 17:20.

Det öppna odlingslandskapet mellan Tibble och Österdalälven.

ar för en stor mångfald av växter, insekter och svamp. Varje liten rest av denna naturtyp är värd att förvalta då de ofta hyser hotade arter.

Idag har slåttermarken till stor del växt igen och en liten del har röjts upp till åker. I det som tidigare var öppen mark, åker och äng kan man idag ändå finna spåren av odlarmödan i form av rösen, åkerkanter, beskurna träd men även i själva artsammansättningen. I och runt byarna fanns förr stora arealer slåttermark men med dagens jordbruk är de nästan helt försvunna. De som finns kvar är därför värdefulla att värna.

För att dryga ut vinterfodret till djuren repades löven av träd eller så skars riset av från träd som rönn, sälg och björk. För att underlätta för löv- och risskörd beskars träden, hamlades, på den höjd som var lämplig. Lövfoderträden har kunnat bli mycket grova och gamla och är hemvist för en mångfald av arter. De kan kännas igen genom sin speciella form där grenarna ofta kapades mer än två meter över mark dit djuren inte nådde och det finns en tydlig hamningszon med grenskott och knölar på stam och huvudgrenar.

Det var inte ovanligt att man planterade vådräd på gårdarna. Det var ofta ädellövträd, som lönn, lind, alm, ek eller ask. Vådräden skulle i äldre folk-tro beskydda gårdens invånare men kan även ha planterats för att exempelvis markera ett barns födelse.

Om fruktträd vårdas på rätt sätt kan de bli gamla och de kan vara värdefulla karaktärsskapare på gårdarna. Alléer, som kan vara enkelradiga eller dubbelradiga, förknippas ofta med högreståndsmiljöer, vilket det är knappt med i Leksands bymiljöer, men de kan även ha planterats längs vägarna för att ge vindskydd och skugga. De kan också ha använts för lövtäkt.

Odlingslandskapen i Tibble är i huvudsak belägna på den samla remsa med sedimentjordar som finns mellan Österdalälven och Tibbleberget-Lissklitt. Landskapet bär i huvudsak en stor och öppen karaktär, men genombryts på vissa ställen av raviner och växtlighet. Uppe på bergsryggen i norr och öster finns områden med småbruten odlingsmark i höjdläge. Den stora och öppna landskapskaraktären är värdefull eftersom den erbjuder en historisk kontext till den täta och ofta påkostade bebyggelsen i Tibbles bykärna. Jordbruket på de förhållandevis rika sedimentjordarna närmast Dalälven möjliggjorde nämligen att byarna där kunde växa sig stora och rika jämfört med byar på magrare jord, så som Hisvåla-Grytberg och Hästberg. De öppna odlingslandskapen förstärker också byarnas estetiska värden genom att bidra med öppna ytor, siktlinjer och rumslighet. Det småbrutna odlingslandskapet på höjden i nordöst synliggör tydligare de små ägozoner som kännetecknat jordbruket i Leksand i äldre tider. Spår av små ägozoner är mycket värdefulla för förståelsen av livsvillkoren i det äldre bondesamhällets Leksand.

Värden/var varsam med:

- De stora och öppna hävdade odlingslandskapen nära Österdalälven.
- Små och kuperade odlingsytor i höjdläge på Lissklitt-Tibbleberget. Särskilt värdefulla element i landskapskaraktären är de odlingsrösen, träd och buskridåer som bryter genom landskapet.

Tät och omfattande bebyggelse i bykärnan. Där inga hus angränsar mot bygatorna finns istället ofta röda spjälstaket. Tibble 43:8.

Flyttade byar

De flesta av Dalälvsbyarna var ursprungligen belägna nära älven, för att senare flytta upp mot mer höglänt mark. Tibble är en av få byar kring Dalälven där bykärnan inte har flyttat. På grund av detta bär bebyggelsen en mycket lång kontinuitet bakåt i historien, och människor har möjligen bott på platsen ända sedan yngre järnåldern, vilket är värdefullt – platsen har verkligen en rik historia som sträcker sig över många generationer. Byns läge är dessutom pedagogiskt värdefullt eftersom det kan användas för att belysa hur det tidigare sett ut i många av de byar som flyttat.

Värden/var varsam med:

- Bykärnans befintliga placering på odlingsmark mellan Österdalälvens strand och Lissklitt-Tibbleberget.

Bystruktur

Bebyggelsens tillkomst och utveckling hänger samman med hur landskapets resurser kunde nyttjas. Just jordbruksmarken dikterade ofta hur gårdarna placerades i byn. Historiskt placerades många gårdar antingen i skogsbryn eller på karga höjdlägen mitt i odlingslandskapet. Detta beror på att sådana platser inte var lika användbara som odlingsmark. Gårdarnas placering i landskapet konstituerade sedan framväxten och utvecklingen av bynstrukturens karaktär. Att den ålderdomliga karaktären med täta och dynamiskt framvuxna byar lev kvar så tydligt i Leksand beror på att 1700- och 1800-talens skiftesreformer påverkade byarna annorlunda här, än i övriga Sverige. Tibbles bykärna har till skillnad från i många andra byar expanderat i odlingslandskapet, sannolikt eftersom ingen annan möjlig utbyggnad varit möjlig. Detta har gett upphov till en idag nära unik bykärna med fyrkantig klungform och bygator i rutnätslika plan. Bykärnan är särskilt värdefull eftersom den är kvar på ursprunglig plats och därigenom har mycket lång kontinuitet, samt kan berätta om hur byar förut låg i förhållande till landskapet kring Österdalälven i Leksand. De organiskt framvuxna och bitvis mycket täta bymiljöerna i bykärnan är dessutom trivsamma och vackra att vistas i. Det samma gäller för de tätt belägna gårdar som finns i södra Tibble, längs Sägmyravägen.

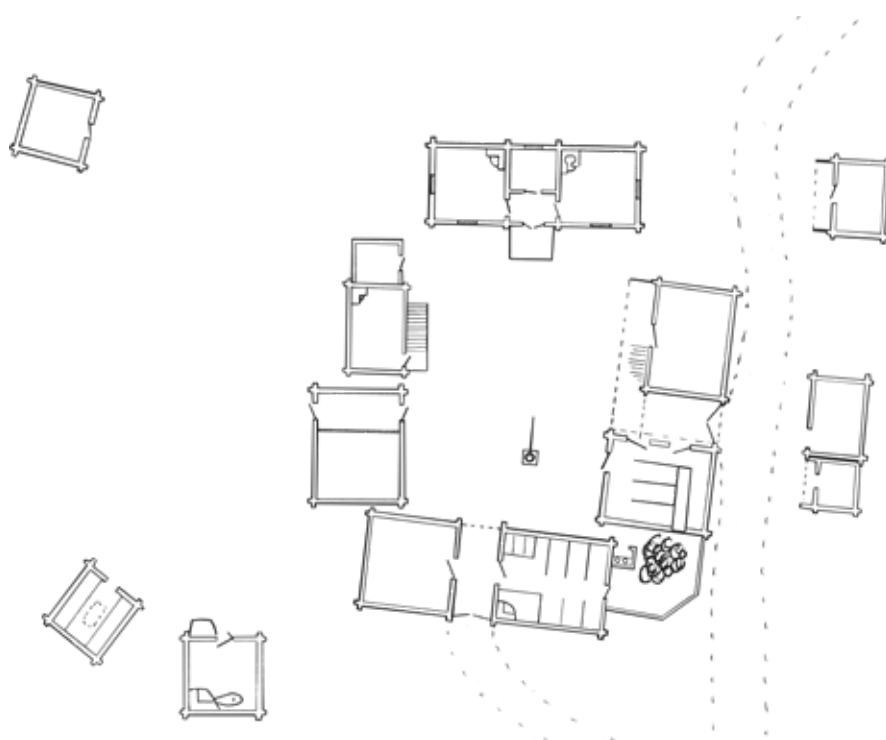
Värden/var varsam med:

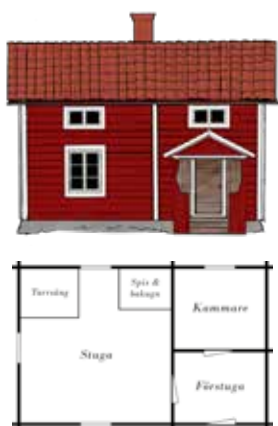
- Tibbles tätt bebyggda och nära fyrkantiga bykärna belägen mitt i odlingslandskapet på ursprunglig plats.
- Områden, korsningar och gaturum i bykärnan samt i den södra bydelen där gårdarna och husen står mycket tätt intill varandra.

Ålderdomlig enkelstuga
längs byvägen i södra Tibble.
Tibble 31:14.

Kringbyggd gård med ålderdomliga timmerhus. längst upp från vänster: hölada, parstuga (bostadshus), långsideshärbre, källarstuga, loftbyggnad med portlider, vagnsbod sammanbyggd med kortsideshärbre, tröskloge, brunn, stall, torkhus, smedja, lada och fähus med portlider och dyngstad.

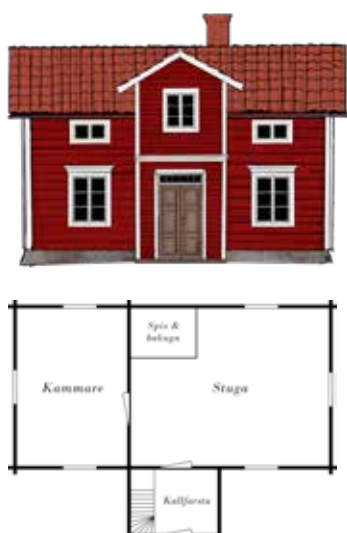

Enkelstuga

Parstuga

Sidokammarstuga

Timmerhuskulturen och månghussystemet

Från medeltiden och fram till 1900-talet knuttimrades de flesta byggnaderna i Övre Dalarna. Det finns fortfarande många gamla timmerhus bevarade i byarna. I Tibble är många hus knuttimrade och uppförda under 1700-talet och framåt. De flesta bostadshusen i bykärnan är sannolikt uppförda under 1700- och 1800-talen, och i övriga delar av byn under 1800-talet eller 1900-talets första hälft. Timmerhuskulturen präglas av månghussystemet. Istället för att bygga få och stora byggnader uppfördes många små och funktionsspecifika timmerbyggnader. Det fanns många sociala och praktiska fördelar med detta. De små byggnaderna var lätta att dela upp och flytta vid arvskifte. Råvaran fanns tillgänglig i överflöd. De flesta timmerhusen kan uppdelas i kategorierna bostadshus, djurhus, förvaringshus och verkshus. Timmerhusen i Leksand och Övre Dalarna kännetecknas av utformningsmässig enkelhet, högkvalitativt virke och mycket gott hantverkutförande. De flesta husen byggdes av bönder efter gårdens behov, och med tiden utvecklades stor skicklighet i bygandet. Den stora skickligheten ledde till att timringskonsten också utvecklades till en viktig inkomstkälla för de »träklöka« Leksandsbor som begav sig på utsocknes arbetsvandringar. De ålderdomliga timmerhusen är idag en omistlig beståndsdel i vad som gör Leksands byar till speciella och trivsamma livsmiljöer. Här syns det att människor levt under mycket lång tid. Timmerhusen är byggda med omsorg i en lokal tradition som utvecklats och använts under flera hundra år, fram tills industrialismens intåg, mot 1800-talets slut och kring sekelskiftet år 1900. I Tibble utmärker sig bykärnan genom att nästan alla gårdar fortfarande är kringbyggda, och att såväl bostadshus som ekonomibyggnader ofta är gamla. Det finns även några gårdar i den södra bydelen som innefattar ålderdomliga timmerhus, både bostadshus och ekonomibyggnader. De äldre timmerhusen i Tibble är särskilt värdefulla eftersom dessa byggnader på ett pedagogiskt vis kan användas för att berätta om och förstå den äldre timmerhuskulturen. Husen är dessutom ofta mycket vackra, och med höga hantverksmässiga kvaliteter som bidrar till att göra hela byn trivsam och intressant att vistas och bo i.

Värden/var varsam med:

- Att husen är byggda i trä eller knuttimrade, samt att de äldre husen ofta har en genomgående enkel karaktär utan onödiga utsmyckningar.
- Välbevarade bostadshus från innan 1930 i form av enkelstugor, sidokammarstugor, parstugor, salsbyggnader och korsplanshus. Några särskilt nämnvärda exempel finns på fastigheterna Tibble 9:6, Tibble 15:9, Tibble 17:20, Tibble 16:10, Tibble 43:6, Tibble 43:8, Tibble 12:5, Tibble 4:21, Tibble 29:8, Tibble 26:9, Tibble 31:14, Tibble 21:10, Tibble 29:18 och Tibble 32:4. Värdebärande egenskaper är byggnadernas: befintliga timmerstommar; långsmala eller rektangu-

Trädörr med vackra smidesdetaljer på ett ålderdomligt härbre i bynkärnans södra del. Tibble S:34.

Gård med två nära orörda äldre bostadshus som därför har mycket höga kulturvärden. Tibble 4:21.

lära form; blottlagda timmerstommar; befintliga stående locklistpaneler och liggande spontpaneler i trä; befintlig fönstersättning; befintliga fönsterkarmar; befintliga fönsterbågar i trä med fasta spröjs av trä eller bly tillkomna innan 1950; befintliga fönsterrutor tillkomna innan 1950; profilerade fönsteröverstycken; dekorativa gavelfönster; befintliga dörrar och farstukvistar; lövsågade eller profilsågade detaljer på farstukvistar; dekorerade taktassar; grundmurar med synlig natursten. Stommen och formen på alla de bostadshus som uppförts innan 1930 men därefter väsentligen förändrats är värdefulla.

- Samtliga knuttimrade ekonomibyggnader – djurhus, förvaringshus och verkshus uppförda innan 1930. Äldre knuttimrade ekonomibyggnader är en omistlig beståndsdel i byarnas karaktär och bör inte flyttas, rivas eller väsentligen förändras. Särskilt värdefulla exempel på gårdar där ålderdomliga ekonomibyggnader finns är Tibble 9:6, Tibble 15:9, Tibble 17:20, Tibble 11:24, Tibble 12:5, Tibble 43:8 och Tibble 7:5.

Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse

Även om de äldre husen i Leksand är unika och i sina detaljer bär många olikheter som gör varje gård speciell, finns flera gemensamma nämnare som starkt påverkar bebyggelsens karaktär. Ofta framträder bebyggelsen som ett gytter av tätt placerade röda hus med likartad storlek och form. Det är denna karaktär som kanske starkast kännetecknar byarna, och de aspekter av bebyggelsen som bidrar till denna karaktär är därför särskilt värdefulla. Nästan alla hus i de äldre byklungorna är låga - sällan högre än två hela våningar. Många byggnader har dessutom en långsmal form eller bildar tillsammans långsmala längor som ingår i olika kringbyggda former. De flesta byggnaderna har också sadeltak med tegeltäckning. Att de flesta husen är färgade med falu rödfärg eller omålade i trä är också mycket viktigt för byarnas generella karaktär. Den faluröda färgen har dessutom historisk betydelse, då den präglar byarna i Övre Dalarna och Leksand sedan åtminstone 1800-talets senare hälft. Beträffande vita detaljer i form av exempelvis fönster, fönsterfoder, vindskivor och knutbrädor är detta värdefullt där det förekommer, eftersom även detta är en påtaglig beståndsdel i byns karaktär.

Värden/var varsam med:

- Den sammanhållna byggnadshöjden om högst två hela våningar.
- Att byggnaderna har en långsmal form, eller bildar långsmala enheter som tillsammans bildar kringbyggdhet.
- Att byarna är tätt bebyggda, och att husen står tätt intill varandra.
- Tegel som takmaterial, i synnerhet befintliga enkupiga och tvåkupiga tegeltak.

- Den enhetligt förekommande ofärgade eller faluröda färgen. Avstå från att rödmåla naturligt grånade timmerhus. Dessa byggnader har en egen karaktär som i sig är värdefull, och som samspelar väl med sin omgivning även utan rödfärg.
- Vitmålade detaljer så som fönster, fönsterfoder, fönsteröverstycken, knutbrädor och vindskivor där de redan förekommer. Undvik att måla andra detaljer än fönster och fönsterfoder vita på ekonomibyggnader, eftersom detta ej förekommit i någon större utsträckning historiskt.

Snickarglädje och panelarkitektur i byarna

I vissa av Dalälvsbyarna, så som Tibble, Yttermo och Smedby fanns gårdar som mot 1800-talet slut blivit förhållandevis rika på jordbruk och ibland hantverk eller småindustrier. På några av dessa gårdar byggdes stora salsbyggnader och korsplanshus som idag har en något annorlunda karaktär gentemot annan äldre bebyggelse i Leksand. Dessa byggnader har ofta en karaktär som är mer eller mindre starkt präglad av det sena 1800-talets snickarglädje, och de ökade möjligheter till utsmyckning som 1800-talets nya industrimässigt sågade trävaror medförde. De flesta av husen är exempelvis inklädda i en linoljemålad ljusockra- eller järnvitriolgul växelvis liggande och stående fasspontpanel, och har farstukvistar med omfattande snickrade detaljer. Det förekommer även reveterade, alltså putsade timmerhus, ofta i en färgsättning lika de panelinklädda husen. Förekomsten av nya och större bostadshus med mer omfattande utsmyckning kan berätta om ökad rikedom i vissa byar, ofta till följd av det sena 1800-talets begynnande industrisamhälle. Många av byggnaderna har också mycket höga materialmässiga och utformningsmässiga kvalitet, vilket är mycket värdefullt. Trots att byggnaderna kan uppfattas som avvikande i skala och karaktär gentemot ännu äldre bebyggelse bör oförändrade sådana hus bevaras som befintligt.

Värden/var varsam med:

- Befintliga stora timmerstommar och planlösningar med fyrdelad (korsformig plan – korsplansbyggnad) eller sexdelad plan (salsplan – salsbyggnader).
- Befintliga fasader med liggande och stående hyvlad fasspontpanel. Förhållandet mellan stående och liggande element i fasadkompositionen.
- Befintliga reveterade fasader, alltså putsade träfasader. Befintlig karaktär på putsen beträffande förhållandet mellan slätputs och spritputs, samt befintliga fraktioner på ballastmaterial (grus) i spritputs.
- Befintlig färgsättning på fasader och detaljer om nuvarande kulör är ursprunglig. Annars ljusockrafärgade och järnvitriolfärgade fasader.

En gård med kringbyggd fyrkantsform där även många äldre timmerhus finns kvar. Hallmans. Tibble 9:6.

- Befintliga farstukvistar i snickarglädjestil, med profilsågade detaljer, komplicerade fönster och spegeldörrar.
- Befintliga äldre träfönster: befintlig fönstersättning; befintliga fönsterkarmar; befintliga fönsterbågar i trä med fasta spröjs av trä eller bly tillkomna innan 1950; befintliga fönsterrutor tillkomna innan 1950; profilerade fönsteröverstycken; dekorativa gavelfönster; befintliga fönsteromfattningar utförda i puts.
- Befintlig karaktär på tak och takutsprång – befintliga paneler, taktassar och stuprör. Befintliga en- eller tvåkupiga tegeltak, befintliga takformer - sadeltak och valmade sadeltak. Befintliga skorstenar i tegel.

Kringbyggdhet

I Tibbles bykärna och längs Sägmyravägen söderut finns många gårdar som fortfarande är kringbyggda på alla fyra sidor. Det finns också många gårdar som är kringbyggda på två eller tre sidor. De kringbyggda gårdarna återspeglar hur bebyggelsen vanligen ordnades i det äldre bondesamhället i Dalarna. Den kringbyggda gårdsformen började förekomma mot slutet av medeltiden, och utvecklades sedan mot den fyrkantiga kringbyggda form som dominerade helt i Leksand under större delen av 1700- och 1800-talen. Traditionen med den kringbyggda gården uppstod sannolikt i syfte att skydda gårdstunet från väder och omgivning. De nästan helt kringbyggda gårdar som finns på fastigheterna Tibble 11:24, Tibble 17:20, Tibble 15:9, Tibble 9:6, Tibble 16:10, Tibble 43:6 och Tibble 43:8 tillhör en idag förhållandevis ovanlig typ. Många gårdar som tidigare varit helt kringbyggda gårdar kom nämligen på grund av sociala och ekonomiska förändringar att utglesas från och med det sena 1800-talet. Så är fallet på de flesta andra gårdar i byn. Orsakerna till förändringen är flera. Det blev bland annat vanligt att funktioner som tidigare haft enskilda byggnader ersattes av större ladugårdskomplex med tegeldel. Den täta och slutna karaktären kvarlever dock i många byar, och utgör en värdefull och tydlig karaktär som är miljöskapande och trivsamt. Kringbyggdhet är dessutom typiskt för Leksand och Övre Dalarna.

Värden/var varsam med:

- Byggnader som bidrar till kringbyggda gårdstun. Oavsett ålder bör sådana byggnader inte rivas eller flyttas. Byggnader som är placerade med fasader mot en bygata bör hanteras särskilt varsamt, eftersom sådana byggnader påverkar hela byns karaktär. Särskilt värdefulla är de gårdar som är kringbyggda på alla fyra sidor och som helt sluter sig mot omgivningen.
- Portlider och dörrar som leder in till gårdstunen. Många äldre dörrar till portlider har rika smidesdetaljer, en särskilt värdefull detalj.

Nationalromantik och turismen i Leksand

Under 1800-talet nådde industrialiseringen Dalarna. Efter hand ersattes böndernas timmerhusbyggande av nya tekniker, och den folkliga timmerhustraditionen avtog. Mot sekelskiftet år 1900 väcktes främst bland stadsbor och kulturpersonligheter ett nytt intresse för den äldre bondekulturens olika uttryck, däribland dräktskick, sånger och musik, traditioner och byggnadskultur. Många faktorer låg till betydelse för detta, däribland nationalstatens framväxt, en ökad urbanisering och världsutställningar i nationalismens förtecken. Övre Dalarna kom att föreställas som ett genuint reliktområde över det gamla Sverige, och många turister begav sig till bland annat Leksand för att uppleva den kultur som på andra platser betraktades som bortglömd eller utdömd. Med tiden kom kulturpersonligheter och förmögna stadsbor att bygga påkostade sommarnöjen och konstnärshem på natursköna platser i bland annat Noret, Bastberg, Tällberg och Plintsberg. Husen byggdes ofta i nationalromantisk – eller dalaromantisk stil. Nationalromantiken som arkitekturstil hade sin storhetsperiod i Sverige under decennierna efter sekelskiftet år 1900. I Leksand förekom emellertid detaljer och stilelement typiska för nationalromantiken ända in på 1970-talet. Nationalromantisk arkitektur kännetecknas ofta av en vurm för traditionella och hantverksmässigt framställda material. Stor inspiration hämtades från den brittiska »arts- and crafts-rörelsen«, som i motreaktion på vad som upplevdes som ett allt för icke-originellt och stilfixerat 1800-tal förespråkade en tillbakablick mot enkelt hantverk och materialens inneboende skönhet. I Leksand är det även vanligt med former tagna ur och tolkade genom det tidiga 1900-talets idealbild av det äldre bondesamhället i Dalarna. Här finns blyspröjsade fönster med fönsterluckor, kronskorstenar, timmerväggar, stavspån, branta takfall, vindflöjlar med drakornamentik och stolpverkskonstruktioner. I vissa fall var de nationalromantiska husen utformade för att nära efterlikna äldre byggnadstyper så som parstugor och enkelstugor. På sluttningen mot Lissklitt norr om Tibbles bykärna samt i den södra byklungan finns en mängd nationalromantiska sommarnöjen och ett par större villor med framträdande nationalromantisk karaktär. Byggnaderna är värdefulla exempel på hur nationalromantiken som arkitekturstil påverkade Leksands byar kring sekelskiftet år 1900. Särskilt välbevarade och framträdande exempel finns på fastigheterna Tibble 39:7, Tibble 34:16, Tibble 30:10, Tibble 3:5, Tibble 1:6, Tibble 19:19, Tibble 6:12, Tibble 20:6, Tibble 17:17 och Tibble 6:25. Byggnaderna är dessutom uppförda med hög kvalitet beträffande hantverk och detaljutformning, något som förstärker värdet.

Värden/var varsam med:

- Byggnadernas befintliga timmerstommar, former och storlekar. Äldre byggnader som byggts om till sommarnöjen – exempelvis härbren, är särskilt värdefulla.

- Befintlig färgsättning beträffande fasader och detaljer – särskilt rödfärgade, ofärgade eller tjärade fasader, faluröda knutskallar, faluröda eller vita vindskivor och brädfodringar kring fönster.
- Befintliga spänfasader och äldre stockpaneler.
- Befintliga tak och takformer - sadeltak, mansardtak och valmade tak med en- eller tvåkupigt lertegel. Befintliga takvinklar, även brantare tak som avviker mot den annars enhetliga karaktären på byn, men som är stiltypiska för nationalromantikens villaarkitektur. Befintliga profilsågade vindskivor där de förekommer.
- Olika varianter av kronskorstenar, samt enklare vitputsade höga avsmalnande skorstenar.
- Befintliga fönster med trä- eller blyspröjs. Profilerade fönsteröverstycken och fönsteromfattningar där de förekommer. Befintlig färgsättning av fönsterbågar och detaljer kring fönster, kromoxidgröna eller ljus pariserblå. Befintliga fönsterluckor.
- Befintliga trädörrar exempelvis med rombmönster. Allmogeinspirerade farstukvistar med profilsågade hörnstolpar. Rosmotiv på farstukvistarnas triangelfält där de förekommer.
- Trädgårdsmiljöer med tillhörande terrasseringar, bruksmurar, staketstolpar, järnstaket, grindar, järnanordningar och gärdesgårdar.

Ekumenien

»Friluftskapellet« Ekumenien kan berätta om det sena 1800-talets väckelserörelser och den påverkan de fick på det sociala livet i Leksands byar, och är därför värdefullt. Byggnadsverket är dessutom vackert beläget och uppfört med hög hantverksmässig och utformningsmässig kvalitet, vilket förstärker värdet.

Värden/var varsam med:

- Byggnadsverkets befintliga utformning, i detaljer och helhet.
- Den stentrappa som leder upp till kapellet från Tibble-Lindsvedsvägen.
- Popplar som växer norr om kapellet.

Friluftskapellet Ekumenien i trä med ett ljusblått tunnvalv och karaktäristiska slätpelare. Tibble 3:6.

Det karaktäristiska natur- och kulturlandskapet på Lissklitt, med många nationalromantiska sommarnöjen. Tibble 6:12.

Delvis moderniserad men fortfarande karaktäristisk salsbyggnad i bykärnan. Tibble 7:5.

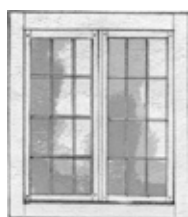
Nationalromantisk villa i sluttningen mot Lissklitt norr om Tibbles bykärna. Byggnaden har fortfarande många detaljer som är karaktäristiska för den tid då den sannolikt uppfördes, exempelvis rundad liggpanel, brant sadeltak och kraftiga muranordningar i trädgården. Tibble 5:2.

Kaptensgården i Tibble, ett före detta militärboställe. Gården har skild mangård och fägård, vilket är ovanligt i Leksand i övrigt. Tibble 56:3.

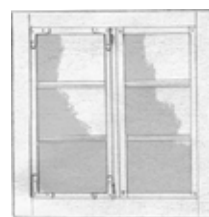
Exempel på olika varianter
av fönster och fastukvistar
som förekommer på hus
uppförda innan sekelskiftet år
1900 i Leksands socken.

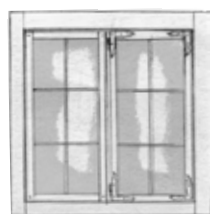
Äldre 1700-tal, blyspröjs

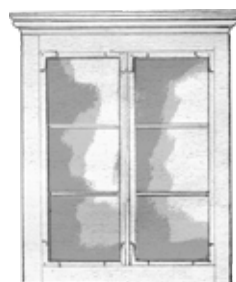
Äldre 1800-tal, blyspröjs

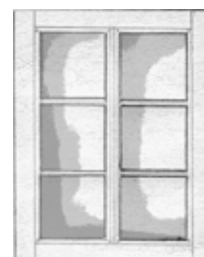
Äldre 1800-tal, träspröjs

Yngre 1700-tal, blyspröjs

Yngre 1800-tal, träspröjs

Yngre 1800-tal, träspröjs

Blå områden markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha särskilt kulturvärde.

Vad är ett kulturmiljöprogram?

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag framtaget för att tydliggöra kulturmiljöns egenskaper och karaktäristik, utan att dessa vägts mot andra intressen. När kommunen fattar beslut i detaljplaner och bygglov ska en avvägning göras mellan olika allmänna intressen, exempelvis kulturmiljöer eller naturvård, och enskilda intressen, som behovet av en större bostad eller en grannes önskan om utsikt. Det här beskrivs i Plan- och bygglagens (2010:900) andra kapitel. Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt förenklas kulturmiljöfrågan i den dagliga handläggningen, men beslutet om vad som är lämpligt att göra på en viss byggnad eller i ett visst område sker i det enskilda plan- eller bygglovärendet.

Ett kulturmiljöprogram kan innehålla beskrivningar av de kulturhistoriska värden som finns hos en byggnad eller en plats. Ett kulturmiljöprogram kan också beskriva miljöns historia, utveckling, nyttjande genom tiden och vilka delar och karaktärsdrag som finns kvar i området idag.

Avsikten är inte att kulturmiljöprogrammet ska vara en ”våt filt” över bebyggelsen, utan snarare att det ska vara ett verktyg för hur kommunen och fastighetsägare ska kunna använda, utveckla och tillvarata kulturmiljön för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö.

Kulturvärden

En kulturmiljö är sammansatt av en mängd egenskaper. En egenskap kan exempelvis vara en byggnads material, byggnadshöjd, fönstersättning, färg eller namn.

En egenskap är aldrig automatiskt värdefull. Ett värde tillskrivs alltid en miljö av olika människor i vår samtid. Personer med olika kompetenser och intressen tillskriver miljöer olika typer av värden. En byggnadsantikvarie kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom den kan utgöra ett slags fysiskt källmaterial som berättar om det förflutna. Samhället kan använda sådana miljöer för att förmedla och konkretisera berättelser om vår historia och på så vis ge människor bättre möjligheter att förstå sin samtid. En arkitekt kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom dess olika arkitektoniska parametrar skapar en vacker och trivsamt livsmiljö. En person kan också bedöma att en plats är värdefull eftersom hen har många minnen kopplade till den.

Det är väldigt viktigt att tydliggöra varför en egenskap tillskrivits ett värde och av vem. Då blir det möjligt att senare följa upp på väderingen och förstå varför den är gjord.

Vad och hur har vi bedömt?

I detta kulturmiljöprogram bedöms kulturhistoriska och estetiska värden, samt delvis även sociala värden. Begreppen förklaras i sitt sammanhang nedan. Alla värderingar är skrivna och utförda av byggnadsantikvarier vid Dalarnas museum. Begreppet kulturvärde används för att beskriva den sammantagna bedömningen mellan dessa tre värdeaspekter.

Dubbelkorsplanshus som förut varit lanthandel. Byggnaden kan berätta om industrisamhällets etablering i Leksandsbygden och bedöms därför ha särskilt kulturvärde. Tibble 44:7.

Kulturhistoriska värden

Miljöer, platser och byggnader med kulturhistoriska värden bär på berättelser om det förflutna som av olika anledningar bedöms vara viktiga för vår samtid – eller att bevara för framtiden. I arbetet med Leksands kulturmiljöunderlag har berättelserna om det äldre bondesamhället, timmerhuskulturen, turismen i Leksand och industrisamhället bedömts som särskilt viktiga. De värderingar som finns listade i rapporterna och på hemsidan utgår ifrån bedömningar om hur olika platser, miljöer eller byggnader återspeglar olika aspekter av dessa berättelser. På platser där andra intressanta berättelser tydligt framträder har även dessa medtagits i bedömningen av byns olika värden. Det kan exempelvis beröra anknytningar till välkända historiska personer eller lokala traditioner som är särskilt viktiga för en specifik by. I Leksands-Noret återspeglas delvis andra berättelser än i byarna, varför bedömningsgrunderna där skiljer sig från byarna. Miljöer och byggnader som inte förändrats nämnvärt under de senaste 40-50 åren värderats generellt högt i detta kulturmiljöprogram. Detta beror på att ovannämnda berättelser mer tydligt kan utläsas ur de miljöer som inte nämnvärt förändrats under senare tid.

Estetiska värden

Miljöer, platser och byggnader med estetiska värden bedöms ha stora utseendemässiga och upplevelsemässiga kvaliteter idag. Det kan röra sig om byggnader som är uppförda med stor hantverksmässig skicklighet och högkvalitativa material, landskapsrum där bebyggelsen och landskapet tillsammans bildar trivsamhet eller miljöer som är synbart gamla och bär många spår av tidens tand. Bedömningen av estetiska värden har utförts av Dalarnas museums byggnadsantikvarier och har i första hand gått ut på att fånga upp och värdesätta landskapets och byarnas unika karaktär beträffande färgsättning, volymer, former och placering i landskapet. Landskapets karaktär berättar oftast en viktig berättelse och har därför kulturhistoriska likväl som estetiska värden. Den värderingstext som i rapporter och bykaraktäriseringar benämns Låg, tät, faluröd eller ofärgad bebyggelse är den enda som helt och hållet utgått ifrån en estetisk bedömning av byarna.

Sociala värden

Miljöer, platser och byggnader som väcker känslor och är betydelsefulla för grupper eller enskilda personer har sociala värden. I detta kulturmiljöprogram har sociala värden endast undersökts översiktligt genom ett inledande församråd där allmänheten fått möjligheten att lämna in förslag till miljöer att ta med i kulturmiljöprogrammet. Vi har i största möjliga mån bejakat dessa förslag i inventeringsarbetet, och tagit med miljöer som framträtt i församrådet när vi besökt aktuella byar och platser i inventeringsarbetet.

Biologiskt kulturarv

Enkelt uttryckt är biologiskt kulturarv natur som berättar om kultur. Allt från enskilda träd till hela landskap kan berätta historien om den mänskliga närvaron. Eftersom berättelserna förmedlas av något levande ligger det i sakens natur att det biologiska kulturarvet befinner sig i ständig förändring- det kan vara kortlivat men kan också fortleva i århundraden.

Biologiskt kulturarv är resultatet av människans möte med det levande i naturen. Genom att förstå detta möte kan vi förklara det vi ser i landskapet och visa vad som behövs för att ta vara på olika värden i landskapet.

Det biologiska kulturarvet kan handla om enskilda träd och buskar som formats av människan, som träd som planterats i en allé eller hamlats för att lövet ska kunna användas som foder till djuren. Det kan även vara större landskap, som fåbodvallen med hackslog, med den omgivande skogen som brukats för bete och där vallkullorna gjort ristningar i träden där de rastat. Det kan även vara det brukade landskapet runt och inne i byn, med ängs- och åkermarker.

Fastighetsbeteckningar och GDPR

I kulturmiljöprogrammet anges fastighetsbeteckningar för att visa på var det finns värden, i exempelvis en miljö eller byggnad. Fastighetsbeteckningar kan anses vara personuppgifter.

För att behandla personuppgifter i kommunens verksamhet måste dataskyddsförordningen (GDPR) följas vilket betyder att det ska finnas stöd i en av de rättsliga grunder som återfinns i GDPR. För att använda fastighetsbeteckningar i kulturmiljöprogrammet hänvisas till GDPR:s artikel 6.1.e, att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i kommunens myndighetsutövning. Uppgifter av allmänt intresse enligt artikel 6.1.e. ska exempelvis ha stöd i lag eller annan förordning. Obligatoriska uppgifter som ålagts kommuner att utföra, exempelvis bygglovgivning, översiktsplanering och detaljplanering enligt plan- och bygglagen, är av allmänt intresse. För att kunna ta väl avvägda beslut i bygglov och detaljplanering men även för att allmänheten ska kunna följa plan- och bygglagen även i de fall det inte krävs myndighetsutövning (exempelvis bygglov), behövs bra kunskapsunderlag kring kulturmiljöns värden och var de återfinns, geografiskt. Relevanta lagrum återfinns i plan- och bygglagen:

- 2 kap 3 § om att planläggning ska göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena,
- 2 kap 6 § om att planläggning, bygglovgivning och även vid åtgärder som inte kräver lov, ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. kulturvärdena på platsen,
- 4 kap 16 § om reglering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplan,
- 8 kap 13 § om förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull,
- 8 kap 14 § om att underhåll ska göras varsamt så att byggnadsverkets kulturhistoriska värde bevaras och
- 8 kap 17 § om att ändring och flyttning av byggnad ska göras varsamt så att dess kulturhistoriska värden tas tillvara.

För att enkelt och exakt ange läge är det mest lämpligt att använda fastighetsbeteckningar, som sällan ändras och när de ändras så kan deras historiska utsträckning spåras i Lantmäteriets förrättningsakt.

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

 Dalarnas
museum